

ВПЛИВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ЙОГО ПОДАЛЬШУ ДІЯЛЬНІСТЬ

*Визначено шляхи відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання
та шляхи припинення його діяльності*

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні спостерігається процес формування ринкових відносин, який має незворотній характер. В той же час цей процес супроводжується окремими негативними явищами, викликаними недосконалістю ринкових механізмів, що народжуються. Зокрема, підприємства, що багато років працювали стабільно, через цілу низку факторів опинились в передкризовому або навіть кризовому стані.

Сьогодні на межі банкрутства перебуває багато підприємств, які не мають змоги вчасно виконувати свої зовнішні та внутрішні зобов'язання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми неплатоспроможності піднімалися багатьма науковцями, серед яких доцільно виділити праці: І.П. Бакланової, П.Д. Баренбойма, Є.А. Васильєва, Н. Весеневої, А.Ю. Вікуліна, В.В. Вітрянського, Н.Г. Лившиць, Є.Є. Ёнькової, М.Г. Масевич, О.А. Нікітіної, Ю.П. Орловського, Є.А. Павлодського, В.В. Степанова, М.В. Телюкіної, Г.А. Тосуняна, Г.А. Федотової. Незважаючи на розкриття науковцями та практиками проблем неплатоспроможності, залишаються не вирішеними питання щодо подальшої діяльності суб'єктів господарювання, що перебувають в умовах.

Метою, яку необхідно було реалізувати при проведенні наукового дослідження, було визначення максимально всіх можливих шляхів виходу суб'єкта господарювання зі стану неплатоспроможності та шляхів припинення діяльності через неможливість її продовження.

Викладення основного матеріалу. В умовах формування ринкових відносин, в Україні гостро постало питання неплатоспроможності підприємств. На сучасному етапі розвитку виникають ситуації, коли суб'єкти господарювання не спроможні виконати зобов'язання грошового характеру, що стоять перед ними, внаслідок чого банкрутують.

Неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [1].

Згідно Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", неплатоспроможність – нездатність учасника платіжної системи в строк, встановлений договором або визначений законодавством України, в повному обсязі виконати свої зобов'язання щодо переказу грошей [2].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [4].

Неплатоспроможність може настати у разі, якщо підприємство виробляє продукцію, що користується обмеженим попитом через її моральне старіння, перевиробництва, низької якості; ціни реалізованої продукції високі, що призводить до ускладнення її збуту; рівень використання виробничих потужностей низький; у підприємства є значна дебіторська заборгованість.

Як свідчить світова практика, банкрутство – це неминуче явище сучасних ринкових відносин, що використовує неплатоспроможність як ринковий інструмент перерозподілу капіталу та відображає об'єктивні процеси структурної перебудови економіки. Банкрутство вважається нормальним

явищем ринкової економіки, і за своєю суттю є одним із способів відбору більш сильних та життєздатних суб'єктів господарювання. В умовах командно-адміністративної економіки за часів існування СРСР вважалося, що явище банкрутства притаманне виключно країнам, де переважає приватна форма власності, але значна кількість підприємств працювала збитково, що змушувало державу надавати суттєві дотації і сільськогосподарським, і промисловим підприємствам, що офіційно вважалися нерентабельними або збитковими. Відсутність відповідного законодавства не давала можливості порушувати справи про банкрутство в господарському суді. Тому, у життєвому циклі кожного суб'єкта господарювання може настати стадія його функціонування в умовах неплатоспроможності [6].

Звичайно, метою будь-якої господарської діяльності підприємства є зростання добробуту власників шляхом отримання максимального доходу. При цьому будь-яка діяльність пов'язана з ризиком, а тому джерелами фінансових труднощів можуть стати будь-які етапи виробничої діяльності – від закупівлі сировини до збуту готової продукції. Зв'язок ризику і прибутковості має фундаментальне значення для розуміння природи господарської діяльності. Всі власники фінансових ресурсів, залучені до діяльності підприємства, надаючи ці ресурси, розраховують на певний прибуток. Якщо діяльність підприємства досить ефективна, отриманого прибутку буває достатньо для того, щоб задовольнити як кредиторів, так і власників. Якщо ж прибутку виявляється недостатньо для цих цілей, підприємство опиняється на межі банкрутства. Таким чином, першим індикатором початку фінансових труднощів є падіння платоспроможності, що у свою чергу є результатом настання неплатоспроможності підприємства.

Погіршення фінансового стану підприємства, настання неплатоспроможності призводить до доведення їх до банкрутства, припинення діяльності. Скорочення виробництва, припинення діяльності зменшує добробут суспільства, погіршує соціально-економічне становище країни. Перші роки незалежності України ознаменувалися впровадженням необґрунтованої податкової системи, заснованої на непропорційному податковому навантаженні на сумлінних платників та безконтрольності державних служб по виконанню фіскальних функцій стосовно сплати податків. Такий стан призвів до зростання неплатоспроможності підприємств, росту боргів за розрахунками з бюджетом та збільшення кількості суб'єктів господарювання щодо яких господарськими судами відкрито провадження у справі про банкрутство.

Ідентифікація рівня неплатоспроможності та типу ситуації банкрутства, що здійснюється на підставі Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [4], є основою для визначення виду банкрутства (з точки зору умисності виникнення) та прийняття управлінських заходів при провадженні у справі про банкрутство.

Методичні рекомендації розроблені з метою забезпечення однозначності підходів при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленні ознак поточної, критичної чи надкритичної їх неплатоспроможності та ознак дій, передбачених статтями Кримінального кодексу України [3] – приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству підприємств. Погоджуємося з точкою зору А.М. Штангreta та О.І. Копилюка щодо видів неплатоспроможності, які окрім тих, що передбачені Методичними рекомендаціями, виділяють ще й ліквідаційну неплатоспроможність [8].

Таблиця 1. Характеристика видів неплатоспроможності

Вид	Коротка характеристика
1. Поточна неплатоспроможність	Фінансовий стан підприємства, при якому через випадковий збіг обставин суми наявних у нього коштів та високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу (виконання зобов'язань перед кредиторами після терміну їх сплати, у тому числі із заробітної плати, сплати податків і зборів). При наявності на будь-яку дату відповідає законодавчому визначенню "неспроможне підприємство"
2. Критична неплатоспроможність	Фінансовий стан підприємства, при якому на початку і в кінці звітного кварталу, що передував поданню заяви про порушення справи про банкрутство, має місце невиконання нормативних значень коефіцієнта покриття та коефіцієнта забезпеченості власними коштами відповідно до визначення "потенційний банкрут"
3. Надкритична неплатоспроможність	Виникає у разі подання заяви до Господарського суду стосовно відкриття справи про банкрутство. Відповідно до Закону підприємство зобов'язане в місячний термін звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство
4. Ліквідаційна неплатоспроможність	Фінансовий стан підприємства, при якому задоволення визначених судом вимог кредиторів можливо не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури. Виникає при неспроможності відновити платоспроможність боржника шляхом процедури санації, що, в свою чергу, призводить до ініціювання ліквідації господарюючого суб'єкта

Наведена класифікація видів неплатоспроможності дає можливість отримати уявлення про імовірність задоволення вимог кредиторів у залежності від фактору часу.

Отже, під поточною неплатоспроможністю ми будемо розуміти такий фінансовий стан підприємства, для якого є характерна наявність заборгованості перед кредиторами, величина якої сплачується до трьох місяців.

У свою чергу критична неплатоспроможність, яка відповідає фінансовому стану потенційного банкрутства, діагностується у випадку, якщо на початку і в кінці звітного кварталу, що передував поданню заяви про порушення справи про банкрутство, мають місце ознаки поточної неплатоспроможності, а коефіцієнт покриття і коефіцієнт забезпеченості власними засобами у кінці звітного кварталу менше їх нормативних значень відповідно 1,5 та 0,1. Визначається неможливістю погашення заборгованості господарюючим суб'єктом впродовж трьох місяців, за умови, що її сукупна величина становить більше трьохсот мінімальних заробітних плат.

Надкритична неплатоспроможність, яка діагностується якщо за підсумками року коефіцієнт покриття менше 1, і підприємство не отримало прибутку. Виникає у разі подання заяви до господарського суду щодо відкриття справи про банкрутство. Тривалість надкритичної неплатоспроможності залежить від кількості етапів провадження справи про банкрутство. Такий вид неплатоспроможності є характерним для таких судових процедур як розпорядження майном боржника та санація. Стосовно санаційних процедур зазначимо, що у разі вдалого їх проведення платоспроможність боржника буде відновлено, а процедуру провадження у справі про банкрутство припинено.

Ліквідаційна неплатоспроможність виникає при неспроможності відновити платоспроможність боржника шляхом процедури санації, що, в свою чергу, призводить до ініціювання ліквідації господарюючого суб'єкта. Анулювати ліквідаційну неплатоспроможність можливо лише за рахунок ліквідаційної маси шляхом спрямування коштів, отриманих від продажу майна банкрута, на задоволення вимог кредиторів.

Щодо подолання рівня неплатоспроможності відповідно до наведених типів класифікації зазначимо, що імовірність погашення заборгованості перед кредиторами у випадках критичної, надкритичної та ліквідаційної неплатоспроможності зменшується у міру зростання часового фактору, що зумовлює її тривалість.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Під час управління неплатоспроможним підприємством необхідно дотримуватись принципів, які забезпечать успішність процесу. Так, принцип мінімізації витрат та втрат спрямований на застосування заходів щодо подолання кризової ситуації шляхом оптимізації витрат підприємства у напрямі їх скорочення, а також найменшого впливу втрат від цього на функціонування підприємства. У разі, якщо суб'єкт господарювання не дотримується вищезазначених принципів, його діяльність необхідно припинити. Передумовами стану неплатоспроможності є взаємодія численних факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, що в результаті призводить або до відновлення платоспроможності, або до припинення діяльності такого господарюючого суб'єкта (рис. 1)

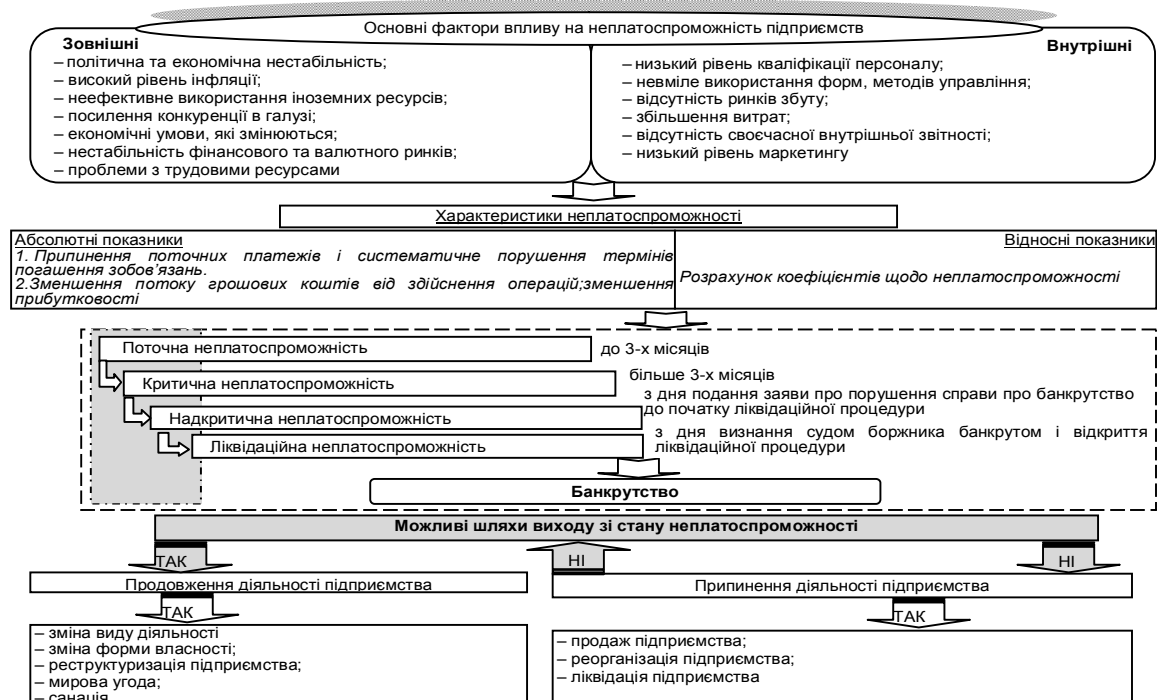

Рис. 1. Неплатоспроможність як ключовий момент припинення діяльності підприємства

Існує значна кількість факторів впливу на неплатоспроможність, розглядати які необхідно з урахуванням не лише внутрішніх, але й зовнішніх загор, що дасть можливість оцінити реальний стан підприємства і здійснити всі можливі заходи щодо усунення негативних факторів і недопущення банкрутства підприємства.

У зв'язку з цим прогнозування банкрутства стає першочерговою необхідністю, що дасть можливість виявити основні проблеми і недоліки в роботі підприємства, а також врахувати вплив різноманітних зовнішніх факторів, і в результаті спрогнозувати ймовірність банкрутства або ж вжити заходів для його уникнення.

Таким чином, основними причинами виникнення неплатоспроможності можуть бути: зниження обсягів виробництва і реалізації продукції, підвищення її собівартості, зменшення суми прибутку як результат; недостача власних джерел самофінансування підприємства; неправильне використання оборотного капіталу (переведення коштів в дебіторську заборгованість, вкладення в понадпланові запаси і на інші цілі, які тимчасово не мають джерел фінансування); неспроможність клієнтів підприємства; високий рівень оподаткування, штрафних санкцій за несвоєчасну або неповну сплату податків. На ці та інші фактори й обставини слід звертати увагу власникам та фінансовим службам вітчизняних підприємств під час ведення фінансово-господарської діяльності.

Основною ознакою неплатоспроможності є нездатність підприємства забезпечити виконання вимог кредиторів протягом трьох місяців з дня настання термінів платежів. Після закінчення цього терміну кредитори одержують право на звернення до господарського суду про визнання підприємства-боржника банкрутом. Неспроможність суб'єкта господарювання може бути:

Нещасна, що виникає не з власної вини, а внаслідок непередбачених обставин (стихійні лиха, військові дії, політична нестабільність суспільства, криза в країні, загальний спад виробництва, банкрутство боржників та інші зовнішні фактори). У цьому випадку держава повинна надавати допомогу підприємствам щодо виходу з кризової ситуації.

Помилкова (злісна або зловмисна) – в результаті навмисного приховування власного майна з метою уникнення сплати боргів кредиторам. У цьому випадку банкрутство кримінально карається.

Необережна – внаслідок неефективної роботи, здійснення ризикованих операцій. Це найбільш поширений вид настання неплатоспроможності, який настає, як правило, поступово. Для того щоб вчасно передбачити і запобігти йому, необхідно систематично аналізувати фінансовий стан, що дозволить виявити його слабкі сторони й прийняти конкретні заходи щодо фінансового оздоровлення економіки підприємства.

Хлістунова Н.В. вважає, задля уникнення проблем неплатежів між підприємствами, які призводять до ризиків неплатоспроможності, доцільно вживати такі заходи[8]:

– відмова від фінансових операцій, рівень ризику за якими надзвичайно високий і не відповідає критеріям ефективною фінансовою політикою підприємства;

– зниження питомої ваги позикових фінансових ресурсів у господарському обороті;

– підвищення рівня ліквідності активів шляхом збільшення питомої ваги оборотних активів.

Отже, в умовах нестабільної економіки, уповільнення платіжного обороту, недостатньої кваліфікації менеджерів та їх прихильності до

агресивних форм здійснення фінансової діяльності, виникає неплатоспроможність підприємства та як результат – доведення його до банкрутства набуває все більшого поширення. Воно є предметом державного регулювання в силу негативних наслідків діяльності фінансово неспроможних підприємств для розвитку економіки країни в цілому. Фінансово неспроможне підприємство генерує серйозні фінансові ризики для успішно працюючих підприємств – його партнерів, завдаючи їм відчутних економічних збитків під час своєї діяльності. Це знижує загальний потенціал економічного розвитку країни. Фінансово неспроможне підприємство ускладнює формування дохідної частини державного бюджету та позабюджетних фондів, уповільнюючи реалізацію передбачених програм економічного і соціального розвитку країни.

Список використаної літератури:

1. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (Про банкрутство) (ст.1) м. Київ, 14 травня 1992 року N 2343-XII (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 3108-IV від 17.11.2005) 2. Закон України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" (ст.1, п.1.20) м. Київ, 5 квітня 2001 року N 2346-III (Назва Закону в редакції Закону N 2056-IV від 06.10.2004) 3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14&p=1321355966402411>
4. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерства економіки України № 14 від 19 січня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=44477&cat_id=40574&ctime=1245668958750http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14
5. Міністерство економіки України НАКАЗ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (Методичні рекомендації, п.1.7) 19.01.2006 N 14 6. Стус Г.В. Фінансове забезпечення санації підприємств / Г.В. Стус // Фінансові ресурси регіону : організація та управління: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ: ПП Курилюк, 2007. – С. 229–233. – с. 18 7. Хлістунова Н.В. Фінансові ризики підприємств // Н.В. Хлістунова. / Актуальні проблеми економіки, № 7. – 2003 р. 8. Штангерет А.М., Копилюк О.І. Антикризисне управління підприємством: навч. посіб. – К.: Знання. – 2007. – с. 346 – 335 С.

СТОЛЯРЕНКО Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік і контроль діяльності підприємства в умовах неплатоспроможності;
- бухгалтерський облік в ресторанному господарстві;
- ділова польська мова.

Стаття до редакції надійшла: 09.03.12 р.